УДК 371.018

Мар'яна Клим, *аспірантка кафедри загальної педагогіки та дошкільного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Іван Франка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ АНТРОПОСОФІЇ РУДОЛЬФА ШТАЙНЕРА

У статті проаналізовано умови абстрактності характеру виховання, обґрунтовано сутність тілесної, душевної та духовної організацій дитини. Відзначено необхідність удосконалення системи відносин батьків з дітьми, поступово активізовуючи "початковий капітал" новонародженої дитини. Наведено приклади застосування принципу зв'язку виховання із життям, доступність якого безсумнівно визначається обставинами сімейного устрою.

Ключові слова: *антропософія, вальдорфська педагогіка, абстрактний характер виховання, початковий капітал дитини, життєва стійкість, модель самоуправління із залученням батьків.*

В статье проанализированы условия абстрактности характера воспитания, обоснована сущность телесной, душевной и духовной организаций ребенка. Отмечена необходимость усовершенствования системы отношений родителей с детьми, активизовувая детский "начальный капитал". Приведены примеры приминения принципа связи воспитания с жизнью, доступность которого определяется обстоятельствами семейного устоя.

Ключевые слова: *антропософия, вальдорфская педагогика, абстрактный характер воспитания, начальный капитал ребенка, модель самоуправления с привлечением родителей.*

The article analyzes the abstract terms of character of education, the essence of child's physical, mental and spiritual organizations. The necessity of improving of relations between parents and children is considered. The examples of the educational principle of connection with life were scrutinized in the light of family situations and circumstances.

Key words: *antroposophy, Waldorf education, the abstract nature of education, the initial child's capital, life stability, model of self-involving parents.*

Постановка проблеми. Система освіти та виховання України останніми роками продемонструвала стрімку тенденцію до змін та нововведень. Здійснюються дискусії стосовно модернізації змісту, принципів, методів сімейного виховання, конкретизуються концептуальні підходи щодо створення освітніх стандартів сумісних з дитячою природою. Закономірним результатом цих процесів є постійна наявність відкритих, часом невизначених, неоднозначних підходів до виховної справи. Як показує життєвий досвід, недостатня обізнаність у закономірностях розвитку дитини, незлагодженість дій батьків у організації внутрішньо-сімейних відносин призводить до зниження дієвості цих же підходів. Цьому сприяє той факт, що батьківство є базовим життєвим призначенням, специфічними особливостями якого є поліваріативність. Як наслідок часто доводиться спостерігати низьку культуру сімейного устрою з помітним послабленням виховної ролі сім'ї. Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)" – пропонує "розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду"; "організацію родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків". У нових реаліях розвитку суспільства, постійно змінюваних його умовах відповідно вимогам часу, актуалізується значущість пошуку перспективних шляхів побудови взаємин між батьками і дитиною, що вимагають застосування професіоналізму у випадково складених обставинах та нестандартних ситуаціях. Відтак, створення інноваційних програм, спрямованих на розширення знань про іноземні виховні тенденції на сучасному етапі крос-культурних взаємодій, набуває все більшої популярності і зацікавлення зі сторони науковців. Тому, опанування належного рівня педагогічної компетенції батьків, через ознайомлення з позитивним досвідом близького зарубіжжя є функціональним забезпеченням удосконалити організацію навчально-виховного процесу в сучасній сім'ї, підвищити її рівень, зміцнити стосунки між членами родини. Міждисциплінарні дослідження одноголосно стверджують, що сімейному вихованню на всіх етапах розвитку суспільства притаманна комплексність, багатофакторність і наявність просторової зміни виховного середовища, оскільки дитина не перебуває постійно в колі родини, а проводить визначений час у шкільних установах.

© М. Клим, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ АНТРОПОСОФІЇ РУДОЛЬФА ШТАЙНЕРА

Активне розповсюдження в нашій країні сьогодні успішно отримують ідеї вальдорфської педагогіки (антропософії), які сприймаються в сучасній науці неоднозначно. У доповіді "Современная духовная жизнь и воспитание" 1923 р., перекладеній російською мовою, антропософ Р. Штайнер особисто вказує на інтернаціональне значення своїх ідей, до того ж, визначає, що приналежність до тієї чи іншої мовної спільноти або класова ідентифікація зовсім не є показником для позитивного сприймання [5, 29]. Універсальність своїх ідей дослідник підсилює загальною доступністю для осіб всіх національностей. Проте, якщо з одного боку, багатий понятійний апарат, надав змогу ґрунтовно осмислити ідеї цього вчення і експериментально їх перевірити, то з іншого, деякі науковці відзначають поверховість впровадження таких інновацій, вказуючи на, певною мірою, їхній стихійний прояв [3].

Аналіз актуальних досліджень. У реальній освітній практиці існують численні дослідження, присвячені пропагуванню ідей Р. Штайнера в Україні. Однак, судячи з аналізу педагогічної літератури, вчені переважно звертають увагу на особливості впровадження нових технологій у шкільне життя (Н. Абашкіна, В. Загвоздкін, О. Іонова, Л. Литвин), переосмислюються можливості покращення, зміцнення психічного здоров'я учнів у навчальних закладах (С. Лупаренко, О. Боделан, О. Лукашенко). Зазначимо, що дослідники антропософської спадщини схиляються до думки необхідного впровадження, а в багатьох випадках навіть і зміцнення вже існуючих теоретичних засад адаптації вальдорфської педагогіки, а головне – її правильного авторського трактування. Заслуговують на особливу увагу результати педагогічних розвідок В. Загвоздкіна [3], в яких чітко простежується аналіз теорії пізнання Р. Штайнера: подаються ознаки глибинності мислення особистості, сприйняття і переживання світу, можливості конкретного вікового періоду дитини. У них також знаходимо цінні думки з проблем формування чуттєво-тілесного світосприйняття та індивідуальної відповідальності.

У загальному обігу, цінних дослідницькому оку розвідок, досі відсутні напрацювання, які вказують на позитивні можливості співпраці школи та родини, зорієнтовані на ідеях вальдорфської педагогіки, що і спонукає до подальшого вивчення цих аспектів. Поки що відсутні й відповідні дослідження характеру родинних взаємин у антропософії, які б доречно характеризували відповідний їм еквівалент у сучасній теорії виховання. Залишається невизначеною сутнісна характеристика початкового капіталу дитини, закладеного ще задовго до народження.

Метою статті є творче осмислення здобутків Р. Штайнера стосовно виховання дітей, та простеження впливу його педагогічних поглядів на формування сучасної виховної компетенції батьків.

Виклад основного матеріалу. У концепції проекту "Вальдорфська педагогіка в Україні" [6] виявлено і обґрунтовано розробку освітніх програм, беручи до уваги специфіку співзвучності з вітчизняними гуманістичними традиціями. У ній класифіковані людинознавчі принципи, виокремлені Р. Штайнером. Виходячи з особливостей кожного періоду розвитку дитини, у відповідності з віком та потенційними можливостями, розробка спрямована на максимальний розвиток дитячої творчості та фантазії [6].

У роботі також подається системне осмислення здобутків, правильний відбір теоретико-методичного забезпечення для запровадження вальдорфської теорії в українському освітньому полі. Простежується позитивна тенденція до оптимізації змісту виховання; виявлено прагнення до змістовної зайнятості дітей через насичене та раціонально облаштоване предметно-ігрове середовище.

Проте, одним з її недоліків, на нашу думку, є надмірна зацікавленість шкільним життям, а залишаються поза увагою інші сторони середовища дитини, де вплив на неї є більш індивідуалізованим, де вони отримують більш стійкіші уявлення про зовнішніх світ, тобто сім'я. Загальною основою виховання вчений називав формування прогностичних якостей у батьків (діагностування можливих варіантів поведінки з дітьми), роблячи акцент на тому, що слід правильно переносити "мислительні дії зі сфери задуманого у сферу практики". Уміння адекватно долати будь-які перешкоди і виклики на цьому шляху підростаючої особистості і є мистецтвом виховання [9]. Представник теорії антропософії виступив з поясненням того, що неповага до малої особистості виникає вже тоді, коли її починають розглядати як "простий об'єкт зумовленості" [3; 9]. А таке відношення з'являється у випадку нехтуванням внутрішніми переконаннями дітей. Щоб цьому запобігти, в педагогічному арсеналі батьків повинні існувати рекомендація і порада, і в жодному разі не примус. Зазначене дозволяє стверджувати, що поруч з використанням таких методів, категорично забороняється перевиконувати регламентовані дії, як доцільно помічає педагог, "дитинство повинно бути

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

дитинством, а не забіганням наперед, і не підготовкою до дорослого життя" [3, 8]. Т. Алєксеєнко підкреслює, що "не кожен з батьків має, з чого можна вибирати; не кожен докладає зусиль до пошуку оптимальних варіантів особистої і особисто зорієнтованої поведінки, намагаючись аналізувати виховні ситуації та результати своєї виховної діяльності, щоб у майбутньому не повторювати допущених помилок".

"Початковий капітал дитини", за визначенням педагога, буде збагачуватися, якщо дорослий створить оточення постійної спонуки до набуття малечею потрібного досвіду. Присутність відкритого потенціалу до батьківсько-дитячої взаємодії здатний вибудувати міцну життєву стійкість [9, 10]. Недаремно Р. Штайнер називає період своїх найяскравіших досягнень, що стосуються сфери виховання – епохою "душі свідомої", робить спробу втілити в практику методи співвідношення духовної сторони світу і людини. Доведення вищесказаного, на думку В. Загвоздкіна, криється у вищезазначеній теорії пізнання Р. Штайнера, в якій і підкреслюється відкритість, незавершеність і пластичність відношень до світу. Стосовно статусу виховного ідеалу за Штайнером, то тут прослідковується також єдність дидактичних та виховних засобів, що виокремлюються з внутрішнього світу дитини. "Правильно вихована людина є тоді, коли вона підготовлена до служіння ближнім" [5, 29].

Р. Патцлафф та Т. Кальдер [9] подають розрізнення трьох сфер внутрішньої організації дитини: тілесний, душевний та духовний конструкт. Тілесний утверджує різні аспекти здоров'я дітей, душевний конструкт переживає когерентність – зв'язок зі світом, людьми, духовний – розрахований на здатність розв'язувати проблеми, покладаючись на мужність та впевненість [9, 13 – 14]. Кульмінаційна точка взаємодії цих складових, тобто повне відчуття своєї індивідуальності, завершеності, повноцінності духовно-морального світу і вираження яскравої придатності до дорослого буття, наступить тільки після виповнення повноліття, в період, коли кардинально змінюються схильності, усвідомлюється подальше особистісне призначення. Цим Р. Штайнер намагається сказати, що батьківське виховання на цьому етапі набуває вже мимовільного імпульсу, воно вже не буде настільки ефективним, яким було до цих пір. Зауважимо, що дослідник у своїй праці "Education for adolescents" (1921) описує тривалий процес становлення особистості досить таки проблемою, оскільки супроводжується почуттям строгої відповідальності не тільки перед самим собою, а й передусім перед оточуючими [12, 12; 6].

"Велику роль відіграють ритуали, особливо на стику дня і ночі: вони допомагають дітям вранці з несвідомості сну розважливо знайти вхід у день, а ввечері відійти від вражень дня, заспокоїтися і заснути – завдяки казці, пісні або молитві" [9]. Необхідним є спільна трапеза, ритмічний порядок дня, спільні свята для дітей. Центр розвитку сім'ї "Драбинка" в Одесі якраз робить спробу реалізувати такі цілі. У товаристві організовуються різноманітні заняття з батьками – творчі види діяльності, проблемно-ситуативні ігри, які необхідно розв'язати: виготовлення іграшок разом з дітьми, рукоділля, живопис, постановки лялькового театру та інше. Надаються консультації, проводяться семінари, батьківські зустрічі з метою допомогти попередити сімейні конфлікти, подолати труднощі у спілкуванні інших родичів (бабусь, дідусів) з дітьми чи озброїти знаннями про можливі імперативи та кореляції на кожному віковому відрізку. Групову роботу в цьому сенсі, Х. Циммерман зводить до:

- мотивації окремого учасника;
- формування теми, проблеми;
- розуміння групи як цілісності, тобто цікавість всіх учасників у досягненні відповідного результату [11, 69].

Якщо ж говорити про виховні можливості кожного з батьків, то в цьому випадку, безперечно, першою чергою повинен діяти принцип зв'язку із життям. Наприклад, доречно показати дитині, не кінцевий результат, а сам рутинний процес перебігу до цього результату. "У дітей існує елементарна потреба придивлятися до світу з розумінням, переживати його як такий, що має сенс і доступний для огляду. Для їх розвитку дуже важливо хоча б іноді спостерігати, як наприклад, після їжі брудний посуд не зникає в посудомийній машині, щоб пізніше бути вийнятим звідти чистим, а вручну миється і витирається; або як жар, потрібний для приготування їжі, виникає не від натискання кнопки, а завдяки горінню дерева, яке перед цим розпиляли і нарубали" [9, 24]. Доленосний вплив на дитину може здійснити постійне говоріння брехні, безпідставних обіцянок. "Ідеться не тільки про негативні думки про саму дитину. Достатньо, якщо слово й діло дорослого постійно розходиться одне з одним настільки, що він уже перебуває у протиріччі із самим собою та навіть схильний до життєвої брехні" [9, 26]. Пропонуємо виявити, якому ж виду міжособистісної дистанції відповідає характер родинних відносин, запропонований у

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

антропософському вченні. Для цього скористаємося відомим у науці поясненням позицій дорослих (Л. Григорович, Т. Марцинковська). Науковці класифікують:

- *оптимальну дистанцію* (відповідник – повага) характеризується відсутністю гіпертонічної опіки, батьки, належним чином, сприймають усі дитячі бажання, виявляють категоричність і скоординованість відповідно до планування виховних мети та завдань. Необхідна, прийнятна ступінь свободи і незалежності зберігається [2, 145]. Ніхто немає права спонукати, підштовхувати, карати, дитина мусить сама зрозуміти чого вона хоче, прислуховуючись до внутрішніх переконань;

- *скорочена* (детермінує "злиття", передбачає бажання батьків створити дитину як зразок своїм уявленням вихованості) [2] – дорослі демонструють надмірну нав'язливість, безпідставно контролюють поведінку, не вміють спрямувати дитину в правильне русло, не сприймають творчі задуми своїх чад, обмежують коло спілкування з товаришами. Духовний зв'язок віддалений, натомість маніпулятивний вплив максимально наближений;

- *збільшена дистанція* ("відчуження") – родичі мало цікавляться особистим життям дітей [2], стосунки є віддаленими, присутня емоційна байдужість та слабка ініціативність з обох сторін. Вихователі не бажають виясняти причини гарних чи поганих учинків.

Отже, на нашу думку, слід відзначити, що досить ґрунтовним буде твердження про схожість особливостей антропософського вчення і одного з видів дистанції (а саме оптимальної позиції). Це можна спостерігати, подавши їх спільні змістові характеристики:

- активна виховна позиція;

- відносини партнерства та сумісність інтересів дорослого та дитини: зацікавлення внутрішнім світом вихованця;

- повага права дитини на власну думку та волевиявлення;

- створення повноцінного оточення для розвитку: спільна праця, заняття, відпочинок;

- підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків.

Суттєвим у контексті розгляду теми, на наш погляд, є необхідність звернути увагу, що у свої публікаціях Р. Штайнер постійно посилався на те, що слід у правильному руслі розвивати відносини батьки-діти-школа. "Разом з батьками вчителі обговорюють як краще налагодити зв'язок між школою і домом" [4; 5]. У збірнику статей Р. Штайнера "Коллегиальное самоуправление в вальдорфской школе" підкреслюється, що вчительські конференції повинні проходити за участю родичів дітей. Форми роботи охоплюють учительські, батьківські і учительсько-батьківські ініціативні групи, які збираються за певними приводами . Також організовується "коло довіри" – орган, куди можуть звернутися батьки, які не задоволені викладанням навчальних предметів у школі, вносяться пропозиції. Група, яка займається організацією свят. Фінансова комісія, ціллю якої є встановлення диференційної систему оплати для батьків за навчання..." [5]. Відзначимо, що спільні форми роботи педагогів з батьками проводилися активно, застосовувались не загалом, а з погляду дієвості по відношення до мотивів зібрання, добиралася відповідна тематика.

За Рудольфом Штайнером, ця батьківсько-шкільна взаємодія розглядається як взаємодоповнююча одна одну, демонструє ретельно продумані, конкретні шляхи співпраці та набуває все більшої вагомості в сучасному світі. У вченого присутній такий комплексний погляд ще й тому, що довгий час йому доводилося працювати домашнім учителем у родині Шпехт (1890-ті рр.) і спостерігати на практиці контакти дорослих з дітьми. Розглянуті нами форми та аспекти родинної організації, сприяють на наш погляд корекції дитячо-батьківських стосунків, покращенню сімейного мікроклімату й покликані стабілізувати інститут сучасної школи та родини.

Висновки. У процесі проведеного дослідження встановлено, що німецький педагог Рудольф Штайнер запропонував розгалужену систему консультування, яка має надзвичайно широкий спектр індивідуалізованої допомоги кожній сім'ї. Виходячи із структурних особливостей антропософської методики, провідним у вихованні являється принцип зв'язку виховання із життям. У ході дослідження ми визначили, що характер родинних відносин у антропософії найбільш наближений до сучасного трактування науковцями – оптимальна дистанція. Які ж перспективи подальшої розробки схожих закладів? Перш за все необхідно починати із соціальної сфери – визнання державою пріоритетності створення антропософських товариств, забезпечення таких установ методичною літературою. У нашій вітчизняній традиції поки, на жаль, не активно займаються такою діяльністю, хоча є солідні публікації теоретичного характеру. На подальше дослідження заслуговує проектування виховних програм, визначених межами антропософії. Тому

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

дане завдання проявляє незавершеність і відкритість.

1. *Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня (в описаниях их авторов и исследователей) / Под общей редакцией доктора педагогических наук Е.И. Селивановой. – М: Педагогическое общество России. 1998. – С. 100 – 107.*

2. *Григорович Л.А., Марцинковская Т.Д. Педагогика и психология: Учебное пособие / Любовь Алексеевна Григорович, Татьяна Давидовна Марцинковская. – М.: Гардарики, 2003. – С. 145 – 146.*

3. *Загвоздкин В. Рудольф Штайнер – основатель вальдорфской педагогики [Електронний ресурс] / Владимир Загвоздкин // Развитие личности. – 2001. – № 2. – С. 169 – 191. – Режим доступу до документу: http: / / www. rl-online. ru/articles/2-01/86.html.*

4. *Іонова О.М. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Олена Миколаївна Іонова. – К., 2000. – 20 с.*

5. *Коллегиальное самоуправление в вальдорфской школе. Сборник статей / Перевод с немецкого О. Соломенко-Цех, Ю. Ефименко. – К.: Изд-во "НАИРИ", 2005. – 80 с.*

6. *Концепція проекту "Вальдорфська педагогіка в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: argo 1.com.ua/7.htm*

7. *Литвин Л.В. Дослідження ідей вальдорфської педагогіки у вітчизняній педагогічній науці / Л.В. Литвин // Збірник наукових праць. Педагогічний процес: теорія і практика. – 2009. – №1. – С 100 – 105.*

8. *Лукашенко О. М. Проблема збереження здоров'я молодших школярів у вальдорфській педагогіці: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Лукашенко Ольга Миколаївна. – Х., 2009. – 229 с.*

9. *Патцлафф Р., Кальдер Т. та ін. Лейтмотиви вальдорфської педагогіки. Від трьох до дев'яти років / Райнер Патцлафф, Тельзе Кальдер. – Переклад з німецької – К.: Вид-во "НАІРІ", 2008. – 136 с., іл.*

10. *Хорнеман Д. Душа с землею вместе дышит. О "Календаре души" Рудольфа Штайнера / Дітер Хорнеман. – Перевод с немецкого. – К.: Изд-во НАИРИ, 2009. – 224 с.*

11. *Циммерман Х., Шмидт Р., Как изучать антропософію / Хайнц Циммерман, Робин Шмидт. – Перевод с немецкого. – К.: Изд-во "НАИРИ", 2008. – 144 с.*

12. *Steiner R. Education for adolescents: eight lectures given to the teachers of the Stuttgart Waldorf School, June 12 – 19, 1921 / Rudolf Steiner. – Translated by Carl Hoffman. – USA.: Antroposophic Press, 1996. – 143 p.*

Стаття надійшла до редакції 29.10.2010

Джерела мудрості

"Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу – це джерела мудрості".

Книги – бездонна глибина, ми ними в печалі втішаємося, вони узда для тіла й душі.

З книжних слів набираємося мудрості й стриманості.

Той, хто читає книги, бесідує з Богом або святими мужами.

Нестор Літописець
Ієродиякон Києво-Печерського монастиря, митрополит; бл. 1056 – після 1113

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com